

PRIKAZI, OSVRTI I RECENZIJJE

UJEDINJENE NACIJE: IZMEĐU MOĆI I PRAVA

Obrad Račić, *Ujedinjene nacije: između moći i prava*, „Službeni glasnik“, Beograd, 2010, str. 233.

Knjiga Prof. dr Obrada Račića bavi se mestom organizacije Ujedinjenih nacija (UN) u sferi međunarodnih odnosa, ali i njihovom ulogom u promenama koje se događaju u ovoj sferi. Takođe, knjiga se bavi i uticajem koje navedene promene imaju na organizaciju i funkcionisanje UN u XXI veku. Autor je izkoristio pet poglavlja, odnosno glava, da detaljno ispita razloge i uslove nastanka, razvoja i funkcionisanja UN od njihovog osnivanja do danas, a posebnu pažnju posvetio je promenama u sferi međunarodnih odnosa koje neizostavno imaju uticaja na navedenu međunarodnu organizaciju.

U prvoj glavi autor ukazuje na određene istorijske pojave koje su uslovile nastanka međunarodnih organizacija čiji je osnovni zadatak očuvanje mira i bezbednosti. Pored toga, autor pravi paralelu između Društva naroda i Ujedinjenih nacija (UN), ukazujući na sličnosti i razlike ustrojstva i funkcionisanja ove dve međunarodne organizacije. Osnovnu tačku u ovom delu knjige predstavlja analiza uticaja iskustva Društva naroda na stvaranje, organizovanje i funkcionisanje UN.

Druga glava knjige posvećena je analizi političkih uslova koji su postojali u momentu osnivanja UN i promene u sferi međunarodnih odnosa koje su rezultirale različitim pristupom Povelji UN od strane velikih sila. Početak Hladnog rata uslovio je da velike sile ne tumače Povelju UN u njenom pravom smislu, već shodno svojim interesima, pronalazeći političke načine za rešavanje određenih pravnih problema. Pored toga, razvoj tehnologije, pojava terorizma i rastuća pojava unutardržavnih sukoba primorale su UN da pronalaze određene načine za rešavanje problema čije postojanje Povelja nije predvidela. Nakon kraja Hladnog rata, 1989. godine, pojavila su se nova pitanja koja su opteretila funkcionisanje UN, pre sve zbog raspada bipolarnog sistema međunarodnih odnosa. Dodatni problem predstavljao je raspad Čehoslovačke i Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR), a posebno nestanak Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ). Ukratko, sve promene kako one očekivane, tako i one koje se nisu očekivale, od 1945. godine do kraja Hladnog rata, primorale su UN da političkim sredstvima rešavaju inače pravne probleme, ali bez temeljnih promena u samoj Povelji UN.

U trećem poglavlju autor se bavi procesom donošenja odluka u okviru UN, sa posebnim akcentom na pokušaje izjednačavanja snage Generalne skupštine UN i Saveta bezbednosti UN. Autor je u ovom delu knjige objasnio, odnosno uporedio, navedene procese tokom Hladnog rata i promene koje su u tim procesima nastale nakon raspada Istočnog bloka. Tokom Hladnog rata nije bilo moguće striktno delovanje Saveta bezbednosti u skladu sa Poveljom UN zbog ravnoteže snage dva bloka u međunarodnim odnosima. Raspadom Istočnog bloka Savet bezbednosti počeo je sa mnogo bržim i efikasnijim delovanjem, naročito kada je u pitanju upotreba sile radi očuvanja mira i bezbednosti u različitim delovima sveta. Ipak, ova promena nije samo olakšala, već je, na neki način, opteretila rad Saveta bezbednosti, jer su se pojavili novi problemi, uz suviše široko tumačenje određenih odredaba Povelje UN. Savet bezbednosti počeo je silom da interveniše u situacijama u kojima pre to nije činio u većem obimu, kao što su: svrgavanje legitimno izabrane vlasti, pretnja nastajanja humanitarne katastrofe ili ugrožavanje ljudskih prava velikih grupacija ljudi u određenoj zemlji. Pored toga, to je dovelo do konkretnih situacija u kojima je sila primenjivana bez saglasnosti Saveta bezbednosti UN, prevashodno zbog nepostojanja ravnoteže snaga koja je postojala u periodu Hladnog rata.

Četvrto poglavlje posvećeno je poređenju „mekog” i „tvrdog” prava koja su predviđena Poveljom UN. Kao vidovi „mekog” prava javljaju se različite konvencije i rezolucije usvojene od strane UN, ali i osnivanje Međunarodnog suda pravde. Ipak, „meko” pravo je efikasno onoliko koliko su države voljne da učestvuju u sprovođenju takvog prava. Drugim rečima, snaga „mekog” prava zavisi od broja država potpisnica različitih konvencija i rezolucija UN i njihovoj spremnosti da odredbe tih dokumenata sprovode u praksi. U domen „tvrdog” prava spada upotreba sile ove međunarodne organizacije ili davanje ovlašćenja pojedinim državama ili organizacijama za kolektivnu samoodbranu da deluju samostalno sa ciljem očuvanja mira i bezbednosti. Novine u delovanju UN na ovom polju predstavlja tumačenje da, na primer, sukobi unutar jedne zemlje mogu predstavljati pretnje miru, jer se taj sukob može preneti u susedne zemlje. Na taj način, UN su proširile opseg svog delovanja u domenu primene „tvrdog” prava, stavljajući u drugi plan suvereno pravo države da samostalno rešava unutrašnje probleme, što je propisano Poveljom UN. Autor naglašava da novine u sprovođenju „tvrdog” prava najviše utiču na onaj deo Povelje UN koji se tiče prava na samoodbranu. Naime, široko tumačenje ovog prava u specifičnim situacijama, kao što su teroristički napadi velikog obima, mogu doprineti tome da se umanjí uloga Saveta bezbednosti UN u takvoj situaciji, odnosno da države bez saglasnosti saglasnosti ovog tela upotrebe silu pozivajući se na član 51. Povelje UN, kojim je regulisano ovo pitanje.

Peta glava posvećena je razmatranju mogućeg raspleta promena, odnosno događaja, u sferi međunarodnih odnosa na početku XXI veka. Nakon kraja Hladnog rata nastupio je period unipolarnosti u kome je samo

jedna sila, SAD, imala mogućnost da sprovodi unilateralne vojne akcije, bez mogućnosti da se neka druga država tome suprotstavi. U tom periodu, SAD su vršile uticaj na Savet bezbednosti UN da da legitimitet njihovim akcijama ili nisu vršile nikakav uticaj na ovo telo. Ipak, na vidiku je nastanak multipolarnosti u sferi međunarodnih odnosa, zbog ponovnog uspona starih sila i pojave novih, poput Rusije i Kine. Ova promena može biti kompleksna za UN, jer, prema autoru, velike sile su članice međunarodnih orhanizacija zbog sopstvenih interesa, a ne isključivo zbog jačanja međunarodnog prava ili želje da njihove aktivnosti dobiju podršku većine država sveta. Upravo je to problem za UN, jer velike sile pokazuju tendencije ka unilateralnoj upotrebi sile, a UN ne poseduju sopstvene vojne snage kojima bi određena pitanja, možda, mogla rešiti na način kojim ne bi bili povređeni interesi većine država sveta. Na kraju ovog dela knjige, autor iznosi stav da je neophodna temeljna reforma UN. Ova međunarodna organizacija jeste ostvarila svoj osnovni cilj, odnosno sačuvala svet od novog svetskog rata, ali su promene u proteklih šezdesetak godina uslovile da UN deluju u uslovima bitno drugačijim nego kada su osnovane.

U zaključnom delu knjige, autor naglašava da će sigurno doći do reforme Saveta bezbednosti UN, odnosno da je prijem novih stalnih i nestalnih članica u ovo telo neminovnost. Ipak, to neće biti lak proces, jer najjače države sveta ulažu napore da se čak Povelja UN menja što je moguće manje, kako određene manje izmene ne bi dovele do temeljnih reformi, a sve u cilju očuvanja svoje privilegovane pozicije u međunarodnim odnosima. Postojanje država koje su daleko moćnije od drugih predstavlja realnost međunarodnih odnosa, ali je njihovo delovanje lakše kontrolisati putem jednog mehanizma kakve su UN.

Knjiga prof. dr Obrada Račića, *Ujedinjene nacije: između moći i prava*, veoma temeljno prikazuje uticaj koji promene u sferi međunarodnih odnosa imaju na organizaciju kao što je UN. Kroz ovu prizmu, autor je uspeo da da naznake budućeg razvoja ne samo odnosa među velikim silama, već i u sferi međunarodnog prava i položaja malih i srednjih država u međunarodnim odnosima. Detaljan pristup i jaki argumenti omogućavaju čitaocu da shvati promene koje su se u sferi međunarodnih odnosa dogodile od 1945. godine do danas, ali i da razume realnost odnosa moći i prava u ovoj sferi.

Aleksandar JAZIĆ